

Helyesírás-tanításunk gondjairól

A helyesírás tanításának módszertanával, gondjaival, illetőleg eredményeivel rendszeresen és bő terjedelemben foglalkozik a tantárgy-pedagógiai szakirodalom. Az elmúlt években sorra jelentek meg az újabbnál újabb helyesírási gyakorlókönyvek is, amelyek gazdag választási lehetőséget kínálnak szaktanároknak, szülőknak és diákoknak egyaránt (l. Melléklet). Mindezek ellenére korántsem lehetünk elégedettek a helyesírás-tanítás, illetve -tudás jelenlegi állapotával. Érdeemes tehát számba venni a nehézségeket, hogy világosan lássuk a további tennivalókat. Az alábbiakban a helyzetfelmérést kétféle szempontból végezzük el: először áttekintjük a helyesírás tanítását nehezítő tényezőket, majd pedig két felmérés adatainak elemzésével az érettségizettek helyesírási ismereteiről igyekszünk képet rajzolni.

1. A helyesírás tanítását nehezítő tényezők

A helyesírás tanítását nehezítő tényezők közül először az iskolai, majd pedig az iskolán kívüli körülményeket vesszük sorra. Az előbbiek meghatározók egy egész generáció és annak jövője számára, az utóbbiak hatása — szigorúan fogalmazva: romboló hatása — pedig társadalmi méretű, és nem mentes tőle az iskola, az oktatás sem.

a) Az óraszámok csökkenése. A helyesírási készség igazán eredményesen kizárólag rendszeres és következetes gyakorlással fejleszhető. A leginkább meghatározó és sok mindent eldöntő időszak az általános iskola alsó tagozata, melynek négy éve alatt biztos alapokat kell lerakni (ADAMIKNÉ 1995a: 358). Mind az alapok lerakása, mind pedig a folyamatos készségfejlesztés időigényes művelet. 1950 óta azonban egyre kevesebb az anyanyelvi órák száma, és ezt a tanulók helyesírási készsége megsínyli. Negyven év alatt az alsó tagozat heti óraszámja több mint egyharmadával csökkent: az átlagos 12-14 órából mindössze 7-9 maradt. (Figyelembe kell venni, hogy az alsó tagozatban — az akár ma is külön tárgynak tekinthető, de 1978-ig valóban külön tantárgyként számon tartott — olvasás, írás, fogalmazás, nyelvtan, helyesírás és irodalom tartozik az anyanyelvi nevelés körébe.) A felső tagozat átlaga a hatodik—nyolcadik osztály heti 6-6 órájáról (illetőleg az ötödikes 10-ről) 4-5 órára csökkent. (A kérdés részletes feldolgozását l.: ADAMIKNÉ 1995b: 163.)

b) A nyelvtani ismeretek hiányosságai. A helyesírás tanítása, a szabályok megértése elképzelhetetlen nyelvtani alapok hiányában. Nélkülözhetetlenek a szófajtan és az alaktan kategóriái, de szükségesek a hangtani és a mondattani ismeretek is. (Példaként álljon itt az AkH. 122. pontjának első mondata, amelyben dőlt betűvel szedtük a nyelvtani szakszavakat: „*Tárgyas, határozós, valamint birtokos jelzős viszonyban azok a szókapcsolatok és összetételek a jelöltek, amelyekben a tagok közötti viszonyt rag mutatja.*”) Többek között ezért sem lehet egyetérteni azokkal, akik az utóbbi évtizedekben megkérdőjelezték a nyelvtani ismeretek tanításának elsődlegességét, netán szükségességét. Az alsó tagozatban azelőtt a helyesírás tanítása szabta meg a grammatikai anyagot, éppen ezért kifogásolható az 1978-as tanterv lépése, amely elszakította egymástól ezt a két területet (ADAMIKNÉ 1995b: 143).

A hiányos nyelvtani ismeretek oka egyrészt a már említett óraszámcsökkenés vagy inkább -csökkentés, másrészt az anyanyelvi tananyag átstrukturálódása (nemcsak nyelvtant tartalmaz, hanem több új területtel bővült a korszerűsítés jegyében, pl. kommunikáció, szemiotika, nyelvtörténet stb.). Végül azt is meg kell említenünk, hogy különösen a középiskolában a nyelvtanórák egy része helyett irodalomórákat tartanak a magyartanárok. Mindezek figyelembevételével behozhatatlan hátrányba kerül a szűkebb értelemben vett nyelvtantanítás.

c) Az olvasástanítási módszerek változása. Az 1978 után bevezetett olvasás- és írástanítási programok közül sok kritika érte azokat, amelyek a korábbiakkal ellentétben kiiktatták vagy csökkentették a szótagoltatást. A szóképes, illetőleg a globális olvasástanítási módszernek egyik legszembe-tűnőbb következménye: a szótagoltatás hiánya miatt észrevehetően nőtt az elválasztási hibák száma a felső tagozatban, a középiskolában, és ugyanez tapasztalható most már a felsőoktatásban is. Másik helyesírási következménye, hogy a tanulók nehezebben veszik észre a szóelemeket, elsősorban a szótő és a toldalék határán (*adja = ad + ja; szabadság = szabad + ság*).

d) A rendszerszemléletű helyesírás-tanítás hiánya. A jelenlegi tananyagszerkezetben a gyerekek sokszor csak különálló szabályokat tanulnak, de nem látják át az összefüggéseket, és nem érzik helyesírásunk logikáját. Pedig a megértést nagymértékben segítené, ha mind több helyesírási területre lenne rálátásuk a tanulóknak. Ez természetesen nem várható el az alsó tagozatban, de a felsőbb évfolyamokban törekedni kellene a mozaikszemléletű helyesírás-tanítás helyett a rendszerszemlélet következetesebb érvényesítésére (ANTALNÉ 1995: 107). Különösen az egybe- és a különírás, valamint a földrajzi nevek írásának szabályrendszerét fogják át jól tanítható

összefüggések.

Az eddig áttekintett tényezők — az óraszámok csökkenése, a nyelvtani ismeretek hiányosságai, az olvasástanítási módszerek változása és a rendszeres szemléletű helyesírás-tanítás hiánya — miatt kevésbé gyakorlottak a tanulók, és nem jutnak el a helyesírási készség kívánatos szintjére. Az említett hátráltató tényezőkön elsősorban az oktatáspolitikát változtathatja meg a pedagógus pedig csak annyiban, hogy ha tisztában van a nehézségekkel, céltudatos munkával csökkentheti nemkívánatos következményeiket.

e) Diszlexia, diszgráfia. Ha a rendszeres gyakorlás ellenére sem javul a gyerek helyesírása, ha bizonyos hibatípusok makacsul ismétlődnek (pl. rendszeres betű- vagy szótagkihagyások, illetőleg betűcserék, toldalékok, szórészek gyakori különírása stb.), akkor gondolhat a szaktanár a diszgráfiára és a diszlexiára. A tanulók mintegy 5-8%-át érintő olvasás- és írászavar a túlzásba vitt gyakoroltatás helyett másféle foglalkoztatást tesz szükségesé, a leghelyesebb azonban szakemberhez irányítani a szülőt és a tanulót (MEIXNER 1993).

f) Téves beidegződések, tájékozatlanság. Régóta meglévő közvélekedés, hogy „a helyesírási szabályokat folyton változtatják” (BENCÉDY 1995: 93; FERCSIK 1993: 529). A magyartanárok fontos feladata, hogy ennek ellenkezőjéről győzzék meg a tanulókat és az e téren tájékozatlan szülőket. 1954 és 1984 között az AkH. 10. kiadása volt érvényben, változatlan lenyomatok formájában, 1961 óta kiegészülve a Helyesírási tanácsadó szótárral. 1984 óta az AkH. 11. kiadása az iránymutató.

Az egyértelmű szabályozás ellenére a helyzet a korábbinál mégis bonyolultabb lett: 1988-ban megjelent az AkH.¹¹-hez igazodó Helyesírási kéziszótar, a Helyesírási tanácsadó szótár utóda. 1994-ben — a szabályok változatlanul hagyása mellett — felfrissítették az AkH.¹¹ példaanyagát, a szabályzati és a szótári részét egyaránt. (A hivatalos alcím szerint ez az AkH. 11. kiadásának példaanyagában átdolgozott 11. lenyomata.) 1999-ben befejeződött a Helyesírási kéziszótar korszerűsítése, és az új kiadvány címe: Magyar helyesírási szótár. Mindezek, az évről évre megjelenő új lenyomatokkal (valójában változatlan utánnymásokkal) együtt azt az érzést kelthetik a tájékozatlan nagyközönségben, hogy „folyton változtatják a szabályokat”, holott csak 1954-ben és 1984-ben történtek módosítások.

Nemzedékről nemzedékre tovább hagyományozódnak másféle tévképzetek, helyesírási babonák is: „a *hogy* elé mindig vesszöt teszünk”; „az *és* elé nem teszünk vesszöt”; „ami egy fogalom, azt egybeírjuk”; stb. A főiskolások között még ma is akadnak olyanok, akik tanáraiktól efféle álszabályokat tanultak. A magyartanároknál maradvák: továbbképzéseken, iskolalátogatásokon, magyar

nyelv heti előadásokon, valamint a (már pályán lévő) levelező tagozatosok oktatásakor tapasztalhatjuk, hogy erőteljesen igénylik a helyesírási kérdésekkel kapcsolatos útmutatást, tájékoztatást. Ám nemegyszer olyan problémákat vetnek föl, amelyekre az egyértelmű válasz megtalálható a szabályzatban vagy a szótárban. Mindezek jelzik, hogy milyen fontos a helyesírási témájú cikkek, tanulmányok folyamatos közlése a hozzáférhető folyóiratokban (Édes Anyanyelvünk, Magyartanítás).

g) Társadalmi hozzáállás. Nem segíti munkánkat a társadalmi hozzáállás sem. Tanulóink lépten-nyomon tapasztalhatják, hogy a különböző kiírások, utcai, bolti, hivatali feliratok olykor súlyos hibákat tartalmaznak, a jobbára ingyenes hirdetési újságok és szórólapok egynémelyikében hemzsegnek a primitív helyesírási hibák, de a televízió(k) felirataiban is rendre találni kifogásolnivalókat. A sok hibáztatás ellenére továbbra is kiemelendő típushibája a sajtónak a helytelen elválasztás. Már-már úgy tűnhet, hogy mindezek természetes velejárói mai életünknek. Míg egyes területeken elvárják a hibátlan, minőségi munkát, a helyesírásban és a nyelvhasználatban sokan megelégednek az igénytelen formákkal. Mindezek következménye, hogy a gyakran vagy állandóan helytelenül látott szavak (pl. *bútor bolt*, *Fertő-tó*, *folyószámla szám*, *nyitvatartás*, *TV* — helyesen: *bútorbolt*, *Fertő tó*, *folyószámlaszám*, *nyitva tartás*, *tv* v. *tévé*) beleivódnak tudatunkba, és rögződnek benne. A magyartanárnak pedig nehéz meggyőzni a tanulókat vagy a szülőket az efféle helytelenségek ellenkezőjéről.

h) Helyesírási divatok, idegenszerűségek. Ilyen divatnak tarthatjuk egyes szavak idegenszerű írásmódjának újabb elterjedését a korábbi magyaros, fonetikus írásmód kárára. Példaként néhány 1998 után alapított magyar sajtótermék címe következik: *Elite*, *Heti Montage*, *Metro*, *Party*, *Story*. Másfajta idegenszerűség a hónapok nevének — már-már álszabállyá váló — nagybetűsítése, nemcsak plakátokon, hanem a hivatalos levelezésben is (1999. November 27.). Az árucikkeken lévő feliratok, márkanevek között is sok az idegen mintát követő nagybetűsítés, főleg a külföldi érdekeltségű cégek termékein (*Garrone Édes Fehér Fűszerezett Bor*).

2. Helyzetkép felmérések alapján

a) Az érettségizettek helyesírásáról

1998 júniusában az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola kommunikáció szakára jelentkezőknek az írásbeli felvételi vizsgán helyesírási feladatokat is meg kellett oldaniuk. A helyesírási feladatok készítésekor az volt a fő szempont, hogy a jelöltek megoldható, egyértelmű példákkal találkozzanak.

Éppen ezért a teszt összeállítója — jelen sorok szerzője — a megoldandó szavak, kifejezések döntő többségét a szabályzat szabálypontjainak típuspéldáiból válogatta. Feltételezhető volt az is, hogy az értékelendő szóalakok kellően begyakorlottnak minősíthetők a felvételizők számára már az általános iskolától kezdve. Mindezek ellenére az eredmények a vártnál sokkal gyöngébbek lettek, olyannyira, hogy az egyszerűnek szánt gyakorlat végül is „buktató” feladattá vált. Azért szerepelt feleletválasztós teszt az írásbeli vizsgán, mert a jelentkezők nagy száma miatt viszonylag egyszerűbb ellenőrzési, javítási formára volt szükség.

Az alábbi felmérés 200 dolgozat adatai alapján készült. A helyes válasz mindig az első, félkövérrel szedett alak.

vízvezeték-szerelő	50%	társadalomtudomány	72%
<i>vízvezetékszerelő</i>	47%	<i>társadalom-tudomány</i>	20%
mindkettő helyes	3%	mindkettő helyes	8%
	mendemonda		40%
	<i>mende-monda</i>		44%
	mindkettő helyes		16%

A *vízvezeték-szerelő* és a *társadalomtudomány* az összetett és a többszörösen összetett szavak kötőjeles, illetőleg kötőjel nélküli egybeírását, valamint a szótagszámlálás szabályának ismeretét kívánta fölmérni. Az eredmény megfelelőnek mondható ahhoz képest, hogy az efféle esetekben elkövetett hiba nem tekinthető súlyosnak. A hat szótagnál hosszabb többszörös összetételek kötőjeles tagolása az áttekinthetőséget és a könnyebb olvashatóságot segíti, mondhatni szóértelmezési ügy. Nem egészen ugyanez a helyzet a *mendemonda* ikerszó írásában. A kötőjel nélkül egybeírandó ikerszókat például a sajtóban manapság sokszor kötőjellel tagolják, és ez tükröződött az itteni válaszokban is. A bizonytalanságot mutatja az, hogy többen vélték elfogadhatónak mindkét írásváltozatot.

hagyja	68%	<i>Ők holnap játsszák a meccset.</i>	29%
<i>higyje</i>	3%	<i>...játsszák...</i>	36%
mindkettő helyes	29%	mindkettő helyes	35%

Az iskolai anyanyelvi nevelés megkülönböztetetten fontos területe az igealakok helyesírása. Az iménti példákhoz hasonló eset tévesztése általában súlyos hibának minősíthető, éppen ezért nem lehetünk elégedettek e két megoldás egyikével sem. Összességében a jelentkezők 32%-a vélte helyesnek

a *higgye*, 71%-a pedig a *játszák* alakot. Alapszókinszbeli példákról lévén szó, ez az arány igencsak elgondolkodtató.

Batthyány	68%
<i>Batthyányi</i>	25%
<i>Battyány</i>	7%

A régies családnevek helyesírása a nehezebb területek közé tartozik. Mégis, az érettségizettektől elvárható lenne legalább a legismertebb tulajdonnevek hibátlan lejegyzése. Ilyen szemszögből soknak tűnik, hogy közel egyharmaduk nincs tisztában ennek a történelmi névnek a pontos formájával.

Kossuth-díj	78%
<i>Kossuth díj</i>	16%
<i>Kossuth Díj</i>	6%

A vizsgált feladatok közül ennek a tulajdonnévnek a leírása sikerült a legjobban (78%). Így is azonban minden negyedik-ötödik jelölt hibázott.

Keleti pályaudvar	42%
<i>Keleti-pályaudvar</i>	42%
<i>Keleti Pályaudvar</i>	16%

Az intézménynévszerű megjelölések 190. szabálypontja a többségnek gondot okozott. A mindennapok írásgyakorlatában is azt tapasztalhatjuk, hogy sok a bizonytalanság a pályaudvarok, boltok, vendéglátó-ipari egységek stb. nevének leírásakor.

Megünnepeltük az anyák napját.	18%
<i>...az Anyák napját.</i>	48%
<i>...az Anyák Napját.</i>	34%

A leggyöngébb eredményt az ünnepek, nevezetes napok írásának szabályát (AkH. 145.) fölidéző példa hozta. Nem véletlenül, mivel az efféléket — bizonyára így kifejezve a nagyobb tiszteletet — a szabályzattal ellentétesen is nagybetűsíteni szokták a kiírásokban, feliratokban és a sajtóban.

Bernadettől	48%
<i>Bernadett-től</i>	52%
<i>Bernadetttől</i>	0%

A felmérés szerint nem eléggé közismert az a szabály sem, hogy a két azonos mássalhangzóra végződő utónevekben érvényesül az egyszerűsítés elve (AkH. 94.). Nem érvényesül az egyszerűsítés elve a családnevek (*Mann-né, Thomas Mann-nal*) és a földrajzi nevek (*Bükk-ke, Bonn-nál*) írásakor.

mahara-dzsa	60%	pén-zért	38
<i>maharad-za</i>	24%	<i>pénz-ért</i>	60%
<i>mahar-adzsa</i>	16%	nem választható el	2%

Már egy évtizede tudjuk, hogy súlyos gondok vannak az elválasztással. Vizsgálatunk adatai is beszédesen alátámasztják ezt a megállapítást. Tizenöt évvel a *dz, dzs* elválasztási szabályainak módosulása után soknak tűnik a helytelen válaszok 40%-os aránya, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a válaszadók már az új szabály alkalmazásába születtek bele. Még rosszabb a *pénzért* szótagolásának a megoldása. Az utóbbi időben tapasztalhatjuk, hogy az *-ért* határozóragot sokan az összetételek mintájára választják el, tehát valamiféle álszabály kezd kialakulni. Az itteni 60%-os hibázási arány rendkívül magas. Az eredmény javítása végett nem szégyen, ha az iskolában a szaktanárok következetesen gyakoroltatják a szótagoltatást, szükség esetén még a felső tagozatban is.

A következtetések levonása előtt lássunk még néhány további adatot! A százaléértékek összesítése szerint a tesztet 51%-osan tudták megoldani a felvételizők. Ez pedig azt jelenti, hogy minden második feleletválasztásuk helytelen volt. Igaz, hogy nem magyar szakosokról, hanem az írott és az elektronikus sajtó iránt érdeklődő kommunikáció szakos jelöltekről van szó, de akiknek munkaeszköze a nyelv (és egy részüknek az írás), azoktól nagyobb szakszerűséget várhatunk el nyelvi-helyesírási kérdésekben. Következzék egy másik érték: a 12 válaszból álló feladat átlaghibaszáma 5,5. De mivel az átlag sok mindent egybemos, nézzük meg a szélső értékeket is: a megvizsgált 200 dolgozat közül egy sem akadt olyan, amelyben ez a gyakorlat hibátlan lett volna. A további eredmények:

A hibák száma	A dolgozatok	
	száma	százalékaránya
1	2	1
2	11	5,5
3	29	14,5
8	20	10
9	6	3
10	3	1,5
11	1	0,5
12	0	0

Összegezőként elmondható, hogy az ismertetett adatokból messzemenő következtetéseket nem érdemes levonni, mivel stresszhelyzetet okozó felvételi vizsga adatait elemeztük. Ám a hibák aránya jelzi: sok a bizonytalanság, a gyakorlatlanság, sőt a kellő ismeret hiánya. Alapkészségről lévén szó, mindezek kijelölik a további tennivalókat, és rámutatnak az elmélyült gyakorlás fontosságára.

b) Az érettségizettek a helyesírás tanításáról és a helyesírásról

Az előző felmérés folytatásaként 1999 szeptemberében azt vizsgáltam, hogy az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolára érkezett elsőévesek — tehát jórészt a frissen érettségizettek — hogyan értékelik a helyesírás általános és középiskolai tanítását. A kérdőívet 110 magyar és kommunikáció szakos hallgató töltötte ki főiskolai tanulmányai második hetében, amikor még a felsőoktatás semmilyen szaktárgyi vagy pedagógiai, módszertani ismerete nem befolyásolhatta véleményüket.

Milyen helyesírási feladattípusokkal találkozott az általános és a középiskolai magyarórákon?

Csak tollbamondással	24 fő	22%*
Tollbamondással és más feladatokkal	60 fő	55%
Kiegészítéses feladatokkal	31 fő	28%
Tesztekkel	23 fő	21%
Feleletválasztós tesztekkel	4 fő	3%
Hibás szöveg javításával	23 fő	21%
A középiskolában semmilyenen	1 fő	1%
Nem válaszolt/nem tudott válaszolni	6 fő	5%

* A százalékos értékek mindenütt kerekítve vannak.

A kérdéssel annak a megállapítása volt a célom, hogy a legismertebb, legegyszerűbb és legkönnyebben lebonyolítható tollbamondáson kívül még milyen változatos feladattípusokat alkalmaznak a szaktanárok (pontosabban: közülük mennyire emlékeznek az egykori diákok). A válaszadók több feladattípust is megjelölhettek, ezért az összesítés meghaladja a 100%-ot. A többféle gyakorlatfajta ellenére egysíkúnak mondható a kép, mivel a résztvevők általában 1-2 feladattípust tudtak megnevezni (az átlag mindössze 1,5). Figyelemre méltó, hogy a válaszadók egyötöde csak a tollbamondásra emlékezett vissza, valamint az, hogy szintén mintegy egyötödük nem jelölte meg a tollbamondást. Mindössze egyetlen olyan hallgató volt, aki öt különböző feladattípust adott meg. Többen leírták, hogy csak az általános iskolai munkafüzet gyakorlatfajtaikat tudják felidézni.

Korábbi tanulmányaira visszaemlékezve, milyennek látja a helyesírás tanítását az általános iskolában és a középiskolában?

Az általános iskolában:

jónak	66 fő	60%
nem jónak	21 fő	19%
nem válaszolt	23 fő	21%

A középiskolában:

jónak	38 fő	35%
nem jónak	71 fő	64%
nem válaszolt	1 fő	1%

Az általános iskola és a középiskola megítélése közötti igen nagy eltérésnek az oka egyértelműen az, hogy az utóbbi iskolatípusban az irodalmi anyag túlméretezett volta miatt a nyelvtanórák helyett rendszeresen irodalomórákat tartottak (voltak kénytelenek tartani). Jellemző, hogy a helyesírást módszeresen nem gyakoroltatták, nem fejlesztették, ám a megfelelő színvonalat elvárták. Röviden: nem tanították, hanem osztályozták. A helyzet további árnyalására következzenek néhány idézet a válaszokból:

Az általános iskolában sokkal többet foglalkoztunk helyesírással, mint a középiskolában, ahol legtöbbször röpdolgozatok alkalmával találkoztunk tollbamondással. Követelmény volt, hogy helyesen írjunk, gyakorlásra azonban alig volt lehetőség.

Csalódottan tapasztaltam, hogy az általános iskolában megkapott szilárd alapra nagyon gyéren és hiányosan építkeztünk a középiskolában.

Az általános iskolában még nagyobb gondot fordítanak rá, a középiskolában viszont természetes, „veleszületett” képességnek tekintik.

Az általános iskola érthető módon többet foglalkozik a helyesírás gyakorlati részével, míg a középiskolában inkább az elméletre fektettek hangsúlyt. Viszont nem ártana, ha a középiskolában is több idő jutna a gyakorlati részre.

Tanítani nem igazán tanítottak, csak számon kértek. Akinek volt hozzáérzéke, az jó jegyet kapott, akinek nem, az rosszat, de nem igazán lehetett rajta segíteni.

A középiskolában, ha volt nyelvtanóránk, az első 10 percben a helyesírást gyakoroltuk.

Mit vár a főiskolától ezen a területen?

Nagyon sokat várnak az elsőévesek a főiskolától: azt remélik, hogy a főiskola megtanítja őket helyesen írni, illetőleg tovább csiszolhatják, finomíthatják, elmélyíthetik meglévő ismereteiket. Mindössze négyen nyilatkoztak úgy, hogy a helyesírás tanítása nem a felsőoktatás feladata.

Helyesírási készségem még nagyon sok gyakorlást igényel, ehhez pedig szakszerű segítségre van szükségem.

A Miért? kérdésre való választ. Sok szóról nem értem, hogy miért pont úgy kell írni, honnan is ered. Emellett a rálátási készség fejlesztését, átlátni a helyesírást, mint egy komplex és érthető rendszert.

Szeretném behozni a lemaradásom, bár tudom, hogy a főiskolának nem ez lenne az elsődleges feladata. Szerintem a főiskolán már csak csiszolgatni kellene a tudásunkon. A középiskolából ide kerülve rádöbbenünk, hogy mennyire keveset tudunk. A főiskolákon jóval magasabb a követelmény, mint amit magunkkal hozunk. Ez óriási probléma nekünk, diákoknak, és a főiskolai tanárainknak is.

A középiskolában hogyan osztályozták a helyesírást?

Szigorúan	61 fő	55%
Következetesen	33 fő	30%
Enyhén	2 fő	2%
Következetlenül	5 fő	5%
Kiszámíthatatlanul	8 fő	7%
Sehogy	1 fő	1%

A szigorúan és a következetesen válaszokat pedagógiai szempontból elismerésnek tekinthetjük, így a válaszok 85%-a pozitív. Az előző kérdés adataival és feleleteivel összevetve azonban kiderül, hogy a szigorúság mögött

sok esetben csak számonkérés van, tanítás és gyakorlás nem mindig. Nyolcan (7%) megjegyezték, hogy már a középiskola első osztályától kezdve az érettségi dolgozat pontozási rendszere alapján értékelték őket.

Mit tart helyesírásunk legégetőbb gondjának?

(a)

Az idegen szavakat	41 fő	37%
Elhanyagolják a helyesírást	14 fő	13%
Az iskolai hiányosságokat	12 fő	11%
A sajtó helytelenségeit	4 fő	3%
Nehezen tanulható	2 fő	2%
A sok szabályváltozást	1 fő	1%

(b)

Az egybe- és a különírást	9 fő	8%
A tulajdonnevek írását	6 fő	5%
Az elválasztást	3 fő	3%

A kérdés megfogalmazásával szándékosan tág értelmezési lehetőséget hagytunk a hallgatónak a véleményalkotásra, problémaérzékenységük kifejezésére. Kétféle megközelítéssel találkozunk: **(a)** elvi (helyesírásunk általános helyzete, megítélése), **(b)** gyakorlati (a magyar helyesírás legnehezebb területe). A megfelelő rálátást igénylő válaszadásra azonban a résztvevők 17%-a nem vállalkozott.

Az idegen szavakat nem csak helyesírásuk miatt említették a felmérés résztvevői, mivel sokan nyelvhelyességi gondokra is kitértek: az idegen szavak kérdéskörét tartják mai nyelvünk, nyelvhasználatunk, nyelvművelésünk legfőbb problémájának. Többen drámai szavakkal, végletes megfogalmazással jellemezték a mostani helyzetet (nyelvünk visszafejlődése, a magyar nyelv eltűnése stb.). Egyértelműen nem állapítható meg, hogy saját meglátásaikra támaszkodtak-e, vagy pedig iskolai, tanári útmutatásokat idéztek-e föl.

Azok, akik a helyesírás elhanyagolását kifogásolták (13%), társadalmi jelenségről beszéltek (általános igénytelenség, sajtó, tévé, feliratok, kiírások, szórólapok stb.). Fontos meglátást tartalmaz a válaszok 11%-a: hangsúlyozza az iskola felelősségét, meghatározó voltát. A közvéleményben is meglévő téves vélekedés, mely szerint a szabályok folyton változnak, itt ugyan csak egy válaszban jelent meg, ám az utolsó előtti kérdésben hat százalékos adattal szerepel.

A legégetőbb probléma a helyesírás szempontjából az informatika területén található. Az angol elterjedése kiszorítja a magyar nyelvet.

A mai kulturális változások miatt veszélybe kerülnek a helyesírás egyes területei, mint például az ékezetek (amennyiben az internetes oldalakra gondolunk), vagy a számítógépek miatt az elválasztás.

Az általános iskolában kellene a legnagyobb hangsúlyt fektetni a helyesírásra, hiszen az idejében lerakott alapozásra lehet később építeni, s igazából a helyesírás az egyik legfontosabb gyakorlati feladat. Gyakran előfordul, hogy az idegen nyelvre több hangsúlyt fektetünk, mint a saját anyanyelvünkre.

Néha félelem fog el, hogy elveszítjük a magyar nyelvet. Nem küzdünk a nyelvünkért.

A mai sajtóban, közéletben már nem figyelnek rá annyira, teljesen elnyugatiasodunk. A mai rohanó világban már nincs idejük, igényük az embereknek ezzel foglalkozni, sajnós.

Szerintem nagyon sokan nem tanulnak meg helyesen írni, és még felnőtt korukban is durva hibákat ejtenek. Számtalan ilyen emberrel találkoztam már. Azt hiszem, ez valahol minősíti az embert.

Milyen helyesírási kézikönyveket, kiadványokat ismer?

A magyar helyesírás szabályai*	80 fő	73%
Helyesírási kézisótár	22 fő	20%
Kis magyar nyelvtan	18 fő	16%
Különböző gyakorlókönyvek	14 fő	13%
Helyesírásunk	9 fő	8%
Nem válaszolt/nem tudott válaszolni	13%	12%

*Részletezve „A magyar helyesírás szabályai” válasz (AkH.) adatai:

Csak az AkH.-t nevezte meg; és a címét pontosan írta	13 fő	12%
Csak az AkH.-t nevezte meg; de a címét pontatlanul írta	45 fő	41%
Ezen kívül más kiadványokat is megnevezett	22 fő	20%

A felmérésben részt vevők több mint negyede nem nevezte meg a helyesírási szabályzatot, és mindössze egyötödük ismeri a Helyesírási kézisótárt. (A felmérés alig két hónappal a Magyar helyesírási szótár megjelenése után készült, így ennek az ismerete nem volt elvárható.)

Azért elgondolkodtató, sőt figyelmeztető adatok az iméntiek, mert magyar és kommunikáció szakra felvettek lévén nyelvi és helyesírási tájékozottságuknak illő lenne kiterjednie ilyen kérdésekre is. Az érintettek számára pedig tudható, hogy az egri kommunikáció szakosok írásbeli felvételi vizsgája

korábban is tartalmazott összetett helyesírási feladatokat. De ettől függetlenül: már az érettségizettektől elvárható lenne az alapvető kézikönyvek pusztá létezésének ismerete. Egy másik észrevétel: a jelek szerint nem sok helyen használják az általános iskolásoknak készült Helyesírásunk című könyvet. Megjegyzendő még, hogy a Kis magyar nyelvtan elsősorban nem helyesírási kézikönyv.

Mikor változtak legutóbb a helyesírási szabályok?

Néhány éve. 1997-ben. 1996-ban	13 fő	12%
1994-ben. 1995-ben	9 fő	8%
1987-ben	7 fő	6%
1985-ben	11 fő	10%
1950-ben	1 fő	1%
A nyelvújítás idején	1 fő	1%
Folyamatosan változnak	7 fő	6%
Nem változnak	1 fő	1%
Nem tudja	60 fő	55%

A pontos válasz ismerete ugyan nem tartozik a legfontosabb tudnivalók közé, de valamiféle tájékozódási alap elvárható lenne a hallgatóktól. Feltűnő, hogy a többségnek fogalma sincs róla, vagy pedig még találgatni sem mert. Érdekes összefüggés, hogy akik a legpontosabb választ adták (azaz 1985-öt jelölték), jórészt pontosan nevezték meg a szabályzat címét is, sőt többen még a *11. kiadást* is feltüntették.

Milyennek tartja saját helyesírási készségét?

Jónak	33 fő	30%
Megfelelőnek	19 fő	17%
Fejleszhetőnek/fejlesztendőnek	12 fő	11%
Közepesnek	19 fő	17%
Rosznak	16 fő	15%
Semmi érzéke hozzá	1 fő	1%
Nem tudja megítélni	2 fő	2%
Nem válaszolt	8 fő	7%

Az önértékelés reálisnak tűnik. Elgondolkodtató azonban, hogy az immár magyar, illetőleg kommunikáció szakos hallgatók mintegy felének saját

bevallása szerint gondjai vannak a helyesírással, sőt 16%-uknak súlyos gondjai. (A kommunikáció szakos hallgatók egy része már a szakmában, az írott és az elektronikus sajtóban dolgozik középiskolás korától.) Azok, akik helyesírásukat fejlesztendőnek vagy fejleszthetőnek értékelték, mind magyar szakosok.

A kérdőívek átnézése közben nemcsak a vesszőhibák bosszantó sokasága tűnt föl — amelyhez hovatovább már a felsőoktatásban is hozzá kell szoknunk a hallgatók írásműveiben (!) —, hanem számos súlyos hiba is (*megjellenik, újabb, nyelvtan óra* [sokaknál típushiba], *megakarok tanulni, megbízosabb tudás, idegenszavak, földrajzinevek, röpp dolgozat, megtanúl, kézség* [három személynél], *kifelyezés, tolbamondás, nincsennek* stb.).

A felmérések alátámasztják, hogy a helyesírási készség fejlesztését továbbra is kiemelt területnek kell tekinteni az általános iskolában, a középiskolában viszont feltétlen előrelépésre van szükség, de még a felsőoktatás sem maradhat tétlen.

Melléklet

ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: *Hogyan írjam?* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

BOZSIK Gabriella: *Helyesírási feladat- és mondatgyűjtemény.* Eger, 1996.

DÖRNYEI László: *Helyesírási gyakorlófüzet* 5., 6., 7., 8. (4 kötet) Apáczai Kiadó, 1992.

FERCSIK Erzsébet: *Ki szavatol a helyesírás biztonságáért?* Korona Kiadó, 1993.

FERCSIK Erzsébet: *Helyesírási kalauz.* Korona Kiadó, 1995.

Cs. NAGY Lajos: *Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv* 3—8. Trezor Kiadó, 1990.

Cs. NAGY Lajos: *Helyesírási munkafüzet* 5—6., 7. és 8. (3 kötet). Trezor Kiadó, 1994.

NOLL Katalin: *Helyesírás mindenkinek.* Mozaik Kiadó, 1994., 1995.²

SIMON Györgyi—ZALA Mária: *Magyar nyelvtan és helyesírás.* Tankönyv és feladatgyűjtemény. PannonKlett Kiadó, 1997.

SZATHMÁRI István: *A magyar helyesírás alapjai.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

H. TÓTH István: *Helyesen írok?* Origó, 1994.

VÖRÖS Ferenc: *Helyesírási tréningek.* A szerző kiadása, 1993.

VÖRÖS Ferenc: *Legyen biztos helyesírásunk!* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

Irodalom

ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna 1995a. A nyelvtan és a helyesírás tanítása. In: Az anyanyelvi nevelés módszerei. Kaposvár—Budapest.

ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna 1995b. A grammatika az alsó tagozatos tankönyvekben. Nyr. 142—164.

ANTALNÉ SZABÓ Ágnes 1995. Szemléleték és módszerek a helyesírás-tanításban. In: Helyesírásunk elvi és gyakorlati kérdéseiből [A továbbiakban: HGY]. Szerk. BOZSIK Gabriella és V. RAISZ Rózsa. Eger, 102—123.

BENCÉDY József 1995. Megtanulható, megtanítható-e a helyesírás? In: HGY. 93—101.

BOZSIK Gabriella 1993. Az intézménynevek helyesírásának tanításáról. Magyartanítás, 1993. 5. 29—32; 1994. 4. 31—33.

FÁBIÁN Pál 1998. Helyzetkép a magyarországi helyesírás ügyéről. In: Helyesírásunkról, helyesírásunkért. Szerk. BOZSIK Gabriella és V. RAISZ Rózsa. Eger, 18—23.

FERCSIK Erzsébet 1993. A pedagógusjelöltek és a helyesírás. Nyr. 529—531.

HANGAY Zoltán 1993. Megrögződött helyesírási hibák és forrásvidékük. Nyr. 515—516.

LACZKÓ Krisztina 1993. Helyesírás és társadalom ma. Nyr. 506—508.

LIGETI Róbert 1967. Gyermekek olvasászavarai. Budapest.

MEIXNER Ildikó 1993. A dyslexia prevenció, redukáció módszer. Budapest.

MINYA Károly 1998. Szubjektív helyesírás. Édes Anyanyelvünk 4. 3.

PLETL Rita 1997. Erdélyi helyzetkép az iskolai helyesírásról. Székelyudvarhely.